

Регіональне управління та місцеве самоврядування
УДК 352:323.2+316.4 (477)

Матвєєва Ольга Юріївна

*кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування
НТУ «Дніпровська політехніка»;
дослідник*

*Центру міжнародних гендерних студій Марії Ягоди
Рурського Університету Бохуму, Німеччина*

Matveieva Olga

*PhD, Associate Professor
Dnipro Technical University;
Postdoctoral Fellow at the
Maria Jahoda Center for International Gender Studies,
Ruhr-University Bochum, Germany
ORCID: 0000-0003-3344-1497*

Навумау Василь Миколайович

*кандидат соціологічних наук, дослідник
Інститут соціальних рухів Рурського Університету Бохуму, Німеччина*

Navumau Vasil

*PhD, a postdoctoral fellow at the
Institute of Social Movements,
Ruhr-University Bochum, Germany, Germany
ORCID: 0000-0003-0087-5248*

**ПОСИЛЕННЯ СПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО
ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ:
ПЕРЕДУМОВИ, ПІДХОДИ, ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ**

**РАСШИРЕНИЕ ВОЗМОЖНОСТЕЙ УКРАИНСКОГО
ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА В УСЛОВИЯХ ВОЙНЫ:
ПРЕДПОСЫЛКИ, ПОДХОДЫ, ЦИФРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ
EMPOWERING UKRAINIAN CIVIL SOCIETY
IN THE CONTEXT OF THE WAR:
BACKGROUND, APPROACHES, DIGITAL TECHNOLOGIES**

Анотація. Стаття описує передумови активізації громадянського суспільства України в період російської вторгнення, а також її підходи та використовувані технології. Прослідковано еволюцію становлення громадянського суспільства з Євромайдану до початку 2023 року. Визначено вплив пропагандистської кампанії Кремля на громадський сектор України та його настрої у 2014 – 2021 роках, на етапі неоголошеної російської гібридної агресії проти України, що передувала збройному вторгненню. Описано соціально-політичні умови реагування громадянського суспільства на російську агресію та пов'язане із нею довготривале сповільнення процесів демократичного державотворення. На цьому фоні сформовано підходи до розбудови спроможності такого реагування на засадах широкого залучення громадянського суспільства з використанням технологій. Окреслено роль технологій в процесах демократичних трансформації України, особливу увагу приділено громадським технологіям, спрямованим на допомогу органам публічного управління у вирішенні ключових питань, що стоять на порядку денному та потребують широкого залучення громади: національна оборона, розвиток потенціалу громад, взаємодопомога під час війни.

Ключові слова: громадянське суспільство, євроінтеграція, сталий розвиток, публічне управління, демократія, цифровізація, громадські технології, Україна.

Аннотация. Статья описывает предпосылки активизации гражданского общества Украины в период российского вторжения, а также используемые подходы и технологии. Прослежена эволюция становления гражданского общества, начиная от Евромайдана – до начала 2023 года. Определено влияние пропагандистской кампании Кремля на общественный сектор Украины и его настроения в 2014 – 2021 годах, на этапе необъявленной российской гибридной агрессии против Украины, предшествовавшей вооруженному вторжению. Описаны социально-политические условия реагирования гражданского общества на российскую агрессию и связанное с ней затяжное замедление процессов демократического восстановления государственности. На этом фоне сформированы подходы к развитию возможности такого реагирования на основе широкого привлечения гражданского общества с использованием технологий. Очерчена роль цифровых технологий в процессах демократической трансформации Украины, особое внимание уделено общественным технологиям, направленным на помощь органам публичного управления в решении ключевых вопросов, стоящих на повестке дня и требующих широкого привлечения граждан: национальная оборона, развитие потенциала общин, взаимопомощь во время войны.

Ключевые слова: гражданское общество, евроинтеграция, устойчивое развитие, публичное управление, демократия, цифровизация, гражданские технологии, Украина.

Summary. The article describes the prerequisites for the activation of civil society in Ukraine in the context of the Russian invasion, and reveals the approaches and digital technologies used by the activists. The authors highlight the process of empowerment of civil society, starting from the Euromaidan up until 2023 and identify the impact of the Kremlin's propagandist campaign on the civic sector of Ukraine as well as on the public opinion during 2014 – 2021

(the undeclared Russian hybrid aggression against Ukraine, which preceded the armed invasion). The paper also describes socio-political conditions for the response of civil society to Russian aggression and outlines a continuous slowdown in the processes of democracy building associated with it. Against this background, the activists also elaborated approaches to enhance the efficacy of such a response based on the widespread involvement of civil society using technology. Additionally, the authors reveal the role of technologies in the processes of democratic transformation of Ukraine, with special focus being put on a range of instruments helping public administration bodies in solving key issues that are on the agenda and require the involvement of a broad community: national defence, development of community potential, mutual aid during the war.

Key words: *civil society, European integration, sustainable development, public management, democracy, digitalization, civic technologies, Ukraine.*

Постановка проблеми. Основною проблемою, вирішенню якої присвячена ця стаття, є активізація українського громадянського суспільства під час війни та залучення його до публічного управління в умовах усталення демократичних процесів державотворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання активізації участі громадянського суспільства у публічному управлінні не перший десяток років є предметом досліджень таких вітчизняних учених, серед яких, зокрема, роботи О.В. Батанова, М.О. Баймуратова, С.В. Бобровник, В.І. Борденюк, С.Д. Гусарєва, О.В. Зайчука, А.П. Зайця, С.В. Зівса, Р.А. Калюжного, Д.О. Каденка, Н.В. Камінської, В.К. Кампо, А.М. Колодія, М.І. Козюбри, Т.В. Котенко, Є. Лейста, Л.С. Мамути, В.І. Мельниченка, В.Ф. Погорілка, Ю.М. Тодики, Г.В. Чапала та інших. Найчастіше вчені підходять до розгляду цього питання з позиції співвідношення повноважень сторін у їх співпраці, організаційних та нормативно-правових

меж участі, застосовуваних інструментів тощо. Та в умовах російської війни це питання видається особливо актуальним у фокусі уваги до ролі, яку організації громадянського суспільства відіграють для прискорення перемоги України.

Метою статті є висвітлення причин та підходів до активізації громадянського суспільства України під час активної фази російської війни в Україні, а також схематизація етапів та характеру залучення українського громадянського суспільства до публічного управління з використанням технологій.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) законодавча база документів, що регламентують процеси реалізації Глобальних Цілей Сталого розвитку; Конституція України та національне законодавство, що регулює права та обов'язки громадянина України; 2) праці вітчизняних та зарубіжних авторів, що проводять науково-практичні дослідження у сфері розвитку потенціалу громадянського суспільства; 3) відкриті опитування суспільної думки та відповідні аналітичні матеріали, що висвітлюють прогрес розвитку громадянського суспільства України на даному історичному етапі.

У процесі здійснення дослідження було використано такі загальні методи, як емпіричний (здійснено спостереження та надано опис динаміки розвитку громадянського суспільства на різних етапах його становлення з 2014 по 2023 рр.) та теоретичні: метод аналізу – для оцінки ситуації в секторі; метод синтезу – для відбору і структурування інформації, отриманої з літературних, аналітичних джерел та ЗМІ; методи абстрагування та узагальнення – для побудови схематичної моделі етапізації процесу керованої розбудови інституту громадянського суспільства у визначеному періоді. Застосовано системний метод, що дозволив поєднати результати досліджень в цій галузі в цілісну систему

розуміння проблеми дослідження та описати її системні властивості, а також метод логічного узагальнення отриманих висновків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Євромайдан 2014 року та подальші політичні події, які послідували за Революцією гідності, що символізувала перемогу українського суспільства в його багаторічній боротьбі за свободу, демократичні цінності та прогресивне європейське майбутнє, разом із підписанням Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, надали поштовх до послідовної інтеграції країни у європейський політико-правовий, соціально-економічний та цифровий простір. Відтак, 2014 рік ознаменував стрімке посилення ролі громадянського суспільства в основних напрямках державотворчої та управлінської діяльності [1]. Це посилення проявилось в розвитку волонтерського руху, підвищенні мотивації щодо участі в управлінні спільними справами, публічному контролю дій уряду, запобігання проявам корупції та розбудові й укріпленню горизонтальних зв'язків у системі публічного управління.

З іншого боку, стрімке укріплення та посилення громадянського суспільства в Україні було сприйнято Кремлем як загроза політичному режиму Росії, яка протягом років намагалася чинити прямий вплив на політичну ситуацію в Україні через фінансування проросійських партій («Опоблок»), телевізійних каналів, агентських мереж моніторингу і впливу, з метою забезпечення громадської лояльності до інвазивної політики Кремля.

Із цієї причини, період з 2014 по 2021 р. характеризувався проведенням масштабної дезінформаційної роботи Кремля із нав'язування антукраїнського порядку денного населенню України. Він ставив за мету розхитання основ державності і спроможного громадянського суспільства України для послаблення її стійкості і обороноздатності. Слабке громадянське суспільство, зневірене у форматі незалежності, у апriori

слабкій владі, чим переконане у незворотності поглинання України Росією та уможливлення посилення власної економічної неспроможності лише за допомогою «старшого брата» - основна мета роботи Кремля у сфері послаблення громадського сектору та потенціалу його опору в стратегії поглинання.

Так, з метою впливу на вибори до місцевих рад в Україні, Росія збільшила присутність дезінформаційних матеріалів в українському інфопросторі, зокрема, через такі телеканали, як «NewsOne», «112 Україна» та «ZIK», а також сайти (Politnagivator.net, Vesti.ua тощо), використовуючи слабкість державних інститутів незалежної України як одну із ключових тем для маніпуляції громадською думкою. Означені ЗМІ свідомо формували виключно позитивний образ управлінських підходів Путіна та популяризували країну-агресора як кращу з можливих управлінських моделей. Зокрема, цей нарратив активно використовувався Опозиційною платформою «За життя», яка представляла «зупинку війни через перемовини» та демонстрацію лояльності українців до Росії найкращим виходом із конфронтації та оптимальною альтернативою «неефективних і хаотичних дій української влади». Завдяки роботі таких ЗМІ, у місцеві ради потрапили представники партії Опоблоку, які, за результатами народного голосування, увійшли до трійки лідерів в 11 регіонах України [2; 3]. Тому 8 років цілеспрямованого впливу Кремля на громадський сектор України в стані неоголошеної російської гібридної агресії проти України не могли не мати результатів і відповідних суспільно-політичних наслідків.

Фактично, Україна, обравши шлях європейської інтеграції і слідування глобальним цілям сталого розвитку, була змушена долати внутрішні проблеми, накопичені за попередні роки неефективного управління під постійним зовнішнім тиском агресора, що ускладнювало усталення досягненого прогресу. Активне ядро українського

громадянського суспільства, яке історично прагнуло інтеграції до європейського співтовариства, утвердження демократії та свободи в Україні, сприйняло Цілі сталого розвитку як орієнтири для професійної діяльності. Будучи більш гнучким та готовим до швидких змін і трансформації, ніж інститут державної влади, громадянське суспільство активізувало практичну роботу із посилення спроможності громадян долати наслідки агресивного впливу зовнішніх чинників розхитування України.

У результаті, військове вторгнення Росії в Україну 24.02.22 року мало неочікуваний вплив на українське суспільство. Багаторічні намагання російських пропагандистських сил в Україні (спонсовані ЗМІ, політичні партії, інфлюенсери та блогери, соцмережі (передусім, «ВКонтакте» та «Однокласники») і Телеграм-канали, що ведуться та контролюються ФСБ РФ, зійшли нанівець після застосування зброї в Україні. У відповідь, замість очікуваної паніки ті хаосу, українці вперше в історії своєї незалежності після 1991 року зайняли одностайно активну позицію щодо відстоювання своєї свободи. Якщо протягом 9 років війни Росії в Україні (з 2014 року триває військове вторгнення РФ в Україну, яке Росія досі не визнала), українці ставилися до питання українського громадянства індиферентно, активна частина суспільства, яка була готова захищати це право, як і основи демократії в країні, не набирала критичної маси.

Так, за результатами всеукраїнського опитування громадської думки «Омнібус», проведеного Київським міжнародним інститутом соціології (KIPS) у вересні 2022 року, частка тих, хто був готовий виїхати жити до США / ЄС і змінити українське громадянство, знизилася за два роки в 4 рази – з 28% у 2020 до 7% у 2022 р. Водночас з 69% до 91% стало більше тих, хто не хотів би виїжджати навіть у разі отримання без умов громадянства США / ЄС. Найбільш готовими до зміни громадянства виявилась молодь [4]. Під час війни на тлі загального згуртування

населення і досить оптимістичних настроїв спостерігалось посилення бажання громадян лишатися в Україні [5], а поточну ситуацію в Україні респонденти оцінювали стримано оптимістично. У баченні майбутнього України майже 90% виявилися оптимістами. Показовим стало також і те, що 82 % опитаних заявили, що не готові до жодних компромісів щодо територіальних поступок для досягнення миру з Росією («за жодних обставин Україна не має відмовлятися від своїх територій, навіть якщо через це війна триватиме довше»). 10 % розглядали таку можливість («для якнайшвидшого досягнення миру»). Більше всього схильних до компромісу в територіально-громадянство питання виявилось у східній частині України [3] – території, найбільш охопленою роботою технік російської пропаганди з 2014 по 2021 роки.

В умовах війни, важливим проявом ставлення українців до питань становлення демократії та захисту української державності стала поява та масове зростання кількості і масштабів волонтерських ініціатив і рухів, спрямованих на протистояння окупації та стримування ворога на підході до громад. З початку війни люди масово виходили на вулиці міст і сіл, намагаючись бути корисними своїй громаді і долучитися до спільної справи щодо стримування агресора та допомоги постраждалим: збір обмундирування військовим та речей для вимушених переселенців, облаштування тимчасових прилистіків для нужденних та безпосередня участь в акціях блокування доріг проти окупації (на територіях, через які почалося вторгнення російських військ в Україну).

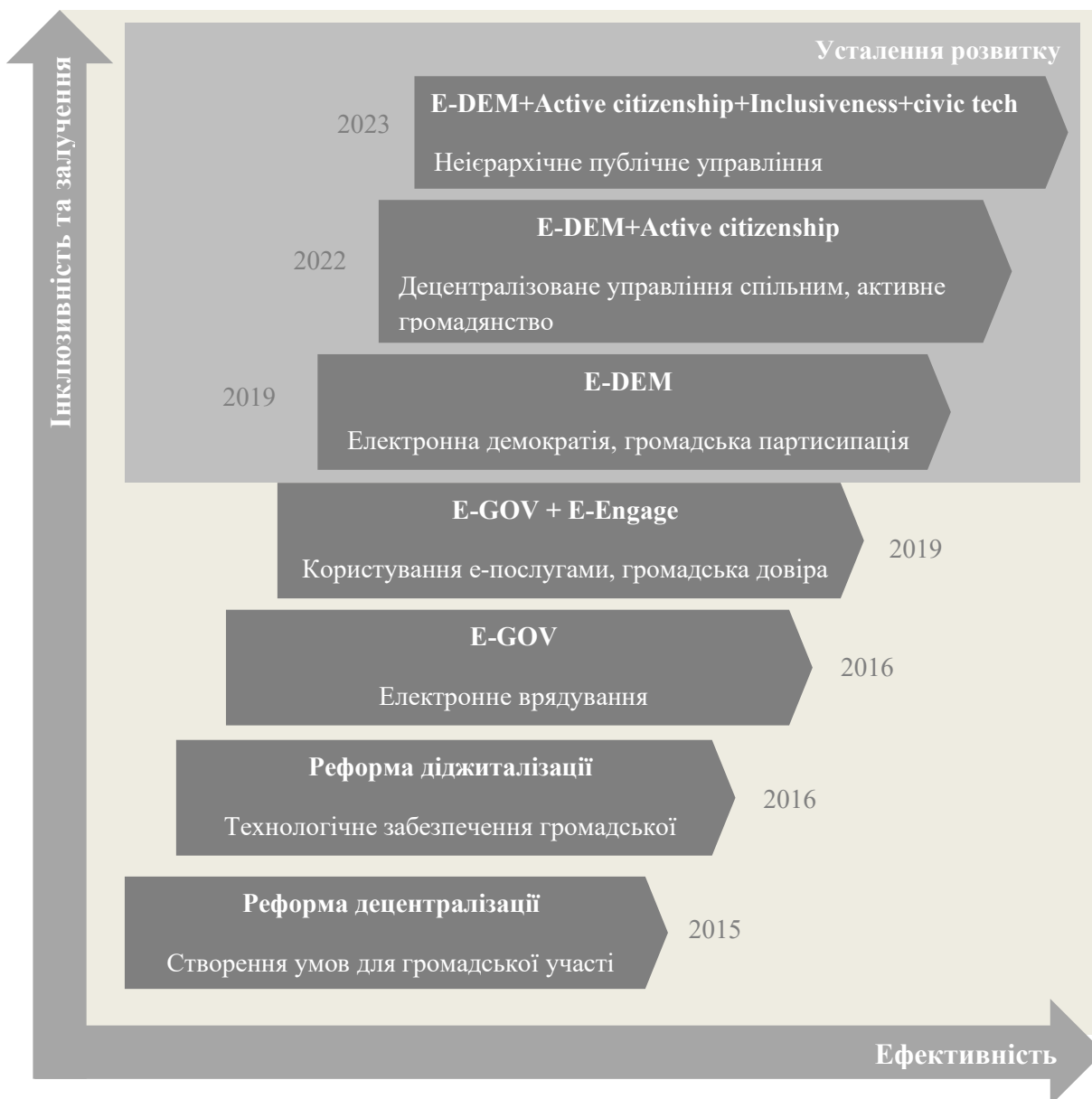
Поодинокі громадські ініціативи швидко еволюціонували в організовану діяльність громад – виникали та розширювали сектор діяльності волонтерські штаби та благодійні краудфандингові фонди, перепрофільювалися приватні підприємства та громадські організації, що мали необхідні потужності, які користувались потенційним суспільним попитом. Використання технологій дозволило суттєво прискорити цей

процес та забезпечити формування сталих волонтерських мереж (спілки громадських організацій та спільноти волонтерів, що користуються суспільною довірою, встановлені та захищені зв'язки представників волонтерських організацій і Збройних Сил України), та переносити локальні ініціативи на загальнодержавний рівень (краудфандингові ініціативи, ініціативи з висвітлення подій в Україні та співпраці зі світовими ЗМІ).

Отже, окрім загальних оборонно-захисних настроїв, війна прискорила процеси оформлення громадських ініціатив у сталі інститути, що мають достатній рівень суспільної довіри, впізнаваності та ефективності вирішення взятих на себе завдань. Численні волонтерські організації, проєктні та некомерційні ініціативи, стали потужною силою, здатною чинити надійний опір збройному вторгненню російської армії, яка не мала сформованого розуміння щодо причин українського контексту щодо народного єднання.

Проте розглядаючи процес становлення демократії в Україні на тлі посилення спроможності громадянського суспільства, варто зв'язати етапи розвитку громадського сектору із заходами, які вживала держава для усталення процесів становлення України як прогресивної європейської держави. Дж. Пеггі та Р. Путнем запропоновано прогресивну класифікацію етапів, які потенційно призводять до створення соціального капіталу як потенціалу для громадянської активності [6; 7], «.....енергійного громадянського суспільство, що зміцнює повагу громадян до держави та сприяє їх позитивній взаємодії з нею» [8]. На основі запропонованої класифікації, що представляє етапи залучення громадян до процесу управління, опишемо схематичну етапізацію формування спроможності українського громадського сектору в контексті візії сталого розвитку в умовах війни (рис. 1).

Реформа децентралізації заклала правову, організаційну і економічну основу залучення українського громадянського суспільства до процесів управління спільними справами, проте на цьому етапі процес залучення і співпраці ще не мав ознак сталості. Розгортання реформи діджиталізації започаткувало масштабну цифрову трансформацію держави, який поступово перетворювався на віртуалізований інститут надання публічних сервісів.

Рис. 1. Схематизація етапів та характер залучення українського громадянського суспільства до публічного управління за допомогою технологій*

Джерело: розроблено авторами на основі [6; 8].

Електронне урядування (e-gov) поступово замінило традиційні бюрократичні практики, дозволило спростити та оптимізувати звичні відносини в системах «державний орган – державний орган», «державний орган – громадянин/юридична особа», забезпечити взаємоінтегрованість та узгодженість публічних сервісів, більшу відкритість даних у спільній орієнтованості на зручність і корисність послуг для користувача.

На цьому етапі уряд підвищив рівень взаємодії з громадянами через цифрові портали, а також сайти місцевих рад, дозволяючи мешканцям отримувати більше інформації про діяльність уряду, замовляти послуги та слідкувати за рішеннями і діями своїх представників.

Електронний уряд суттєво підвищив цінність державних установ для мешканців, а також посилив залученість громадськості до процесів прийняття рішень через інструменти прямого електронного доступу (коментарі та публічні дискусії, електронні петиції тощо).

Створення та розвиток сайтів органів місцевого самоврядування, поява інформаційних сервісів та інші цифрові рішення дозволили уряду та органам місцевого самоврядування суттєво підвищити обізнаність громади щодо можливостей цифрової держави, підвищили відвідуваність таких сайтів. Однак, на цьому етапі критична маса громадян залишалася переважно пасивним споживачем послуг. Підвищення громадського інтересу до сектору публічних послуг, нарощення знань та навичок, віртуальної активності користувачів почало формувати потенціал активізації свідомої громади, проте активність громадян рідко перетинала межу «декларування задоволеності» тією чи іншою послугою (наприклад, користувачі соціальних мереж почали ділитися позитивним досвідом користування замовленими он-лайн послугами, користування сервісами, зокрема порталу «Дія»).

Наступним етапом («E-GOV + E-Engage» або електронний уряд та електронне залучення) стала стрімка активізація користування е-

послугами, зростання рівня громадської довіри до публічних послуг та інституту держави, влади і самоврядування в сукупності. Суспільний перехід до цього етапу відбувся тоді, коли уряд України визначив ефективність головною метою реформ. Тоді інститут громадянського суспільства почав розглядатися як важливий актор публічного управління, який здатен не лише використовувати пропоновані послуги, а й покращувати й розвивати їх спільно із урядом. Так, електронний додаток «Дія» в перший тиждень його запуску завантажили близько мільйона мешканців України, і ця кількість прогресивно зростала. Під час війни, Дія запропонувала розширений набір послуг і можливостей для громади, зокрема, вкладники «є-Ворог» (повідомлення ЗСУ про колаборантів та окупантів), «військові облігації», покликані посилити економічну стабільність, «донат на дрон» та «допомога армії», сервіси «пошкоджене майно», «послуги для ВПО», «є-оселя», опитування та інші (Дія). Всі ці послуги передбачали активне залучення користувачів до запропонованих заходів – збирання повідомлень, збір коштів тощо.

Проте, стала партисипація громади у вирішенні питань місцевого та державного значення стала можливою на етапі становлення електронної демократії (e-dem). На цьому етапі організації громадянського суспільства і громадяни свідомо і мотивовано залучаються до державотворення та управління спільним шляхом застосування інформаційно-комунікаційних технологій. Цей етап характеризувався підвищенням прозорості процесу прийняття рішень, підзвітності демократичних інститутів, поліпшенням реакції суб'єктів влади на запити громадян; а також публічні дискусії почали привертати увагу громадян до процесу прийняття рішень, чинять вплив на думку суб'єктів прийняття рішень [6]. Активізація цих процесів на тлі зростання громадської довіри до влади, її відкритості, з одного боку, та розвитку цифрової грамотності разом із посиленням політичної активності населення, з іншої, обумовила перехід на наступний етап

становлення електронної демократії та інституту активного громадянства (E-DEM+Active citizenship). Він означав свідомий вибір критичної маси громадян країни брати участь у процесах державотворення із використанням цифрових технологій і можливостей віртуального середовища, тобто ознаменував перехід від «участі» до «створення». Окрім участі у підписанні петицій та голосування за проекти в межах ініціатив партисипаторних бюджетів, громадські активісти активізувалися у створенні краудфандингових ініціатив, веденні каналів та сторінок соціальних мереж, документуванні та висвітленні військових злочинів російської армії, запуску волонтерських віртуалізованих проєктів. Війна суттєво прискорила цей перехід, поставивши українців перед вибором: пасивність і прийняття, або активна участь у протистоянні агресії та захист власної країни, її національної ідентичності та державності в цілому.

Так, з початку 2022 року все більше людей залучалися до активного збору коштів на допомогу армії та постраждалим внаслідок війни, використовуючи цифрові ресурси, підвищили активність в Інтернеті для вирішення спільних справ, реагування на колективні загрози та розголошення інформації про ситуацію в країні, що швидко виходила на міжнародний рівень.

І, нарешті, розвиток та цифрова смартизація цих процесів визначатимуть перехід на етап «E-DEM+Active citizenship+Inclusiveness+civic tech», що поєднує електронну демократію, інклюзивне активне громадянство рівних можливостей та створенням громадських технологій. В електронній демократії залучення громадян є найефективнішим тоді, коли громада готова до здобуття все нових знань і має достатню політичну активність і мотивацію до самонавчання та активного застосування здобутих знань в практиці управління спільними справами. Вбудовування цілей сталого розвитку в процеси громадянської освіти відіграють тут значну роль, оскільки професіоналізація такої

діяльності в громадському секторі та скерування її у загальновизначеному напрямі (за цілями сталого розвитку) визначає швидкість отримання запланованого результату реформ та наближення України до світових стандартів якості публічного управління. Для цього розвиток соціального капіталу має базуватися на інформації та знаннях, не лише загальних, що стосуються національного контексту, але й цифровій грамотності і спроможності створювати корисні і затребувані цифрові продукти, а також вільно користуватися існуючими.

В системі координат ефективності, інклюзивності та рівного залучення, цей етап є найбільш розвиненим та наближеним до умов сталості, адже він передбачає професіоналізацію інституту громадянського суспільства – прийняття виважених рішень, граничне підвищення цінності ініціатив, горизонтальна взаємодія, заснована на довірі, взаємоповазі, рівності, а також відкрита кооперація з органами місцевого самоврядування. Це означає використання передових технологій, домінування ідей оптимізації та граничного удосконалення всіх процесів, пов'язаних з громадською участю в управлінні спільним. На відміну від попередніх, цей етап забезпечує широке недискримінаційне та вільне включення всіх категорій громадян незалежно до гендеру, віку, соціального статусу до процесів публічного управління, яке стає неієрархічним. Важливою ознакою цього етапу є розвиток сфери громадських технологій, який все активніше залучає політично активну громаду до використання, а також самостійної розробки цифрових рішень – мобільних застосунків, соціальних платформ тощо – для допомоги уряду і самоврядним органам у вирішенні питань безпеки та відновлюваного розвитку.

Відповідно, на цьому етапі уможлиблюється стале закріплення децентралізованої моделі публічного управління, позбавленої монолітної ієрархічності та негнучкої забюрократизованості, що означає

фундаментальну відмову від традиційних для посттоталітарної країни практик домінування політичних еліт, їх корумпованості та невідконтрольності громаді, а також пострадянської «вивченої безпорадності» громадянського суспільства.

Щодо технологічної основи подолання такої «безпорадності», фокусуючи увагу на ролі громадських організацій в національному опорі українців російській окупації, важливим є наголос на ролі громадських технологій та способів їх застосування в громадському секторі. Як було зазначено, важливим напрямом сталого посилення спроможності українського громадського сектору в умовах війни стало застосування громадських технологій або «civic tech» – технологічного процесу забезпечення більшої участі в урядуванні або допомоги уряду громадськими ініціативами в наданні публічних послуг і зміцненні зв'язків із громадськістю [9]. Civic tech має потенціал щодо покращення взаємозв'язків та продуктивні відносини між урядом, громадськими лідерами та громадою, тим самим дає громаді право голосу і впливу в процесі прийняття важливих для неї рішень.

В Україні, яка тривалий історичний період часу відчувала на собі наслідки радянської окупації та домінування тоталітаризму із характерними для нього ознаками такої моделі управління, як, зокрема, «сильний лідер – слабе суспільство», централізація управління, пригнічення громадської ініціативи, тотальна недовіра громади до влади, де взаємодія з нею – проблема, що потребує послідовного розв'язання [10]. Сьогодні, навпаки, суспільна довіра, відкритість та продуктивні взаємодія громадськості і влади є характеристиками розвинутої демократії, до якої прагне Україна на засадах незворотності та сталості.

Підтримувати функціональну демократію в умовах війни, яка на перший план виводить питання національної оборони та безпеки, стає легше завдяки можливостям, які надає галузь громадських технологій, яка

пропонує зручніші рішення для розв'язання поточних проблем, з якими стикається суспільство, і на які з об'єктивних причин не вистачає ресурсу органам влади.

В якості прикладів громадських технологій, розроблених у 2022 р., слід згадати зокрема, ініціативу «Паляниця.Інфо» [11], запущену Українською Волонтерською Службою у партнерстві з компанією SoftServe для оптимізації пошуку гуманітарної та волонтерської допомоги в Україні: допомогу внутрішньо переміщеним особам, вразливим групам, пропозиції щодо евакуації, пошуку житла, отримання продуктів харчування та медикаментів. Враховуючи високу соціальну значимість ініціативи та її затребуваність (на платформі розміщено близько 400 організацій), Уряд України офіційно зайнявся її просуванням.

Слід відмітити також і «Мапу самодопомоги» [12], яка була створена для підтримки українців під час масової міграції навесні 2022 року. Мапа, що працює на основі Google maps, збирала пропозиції українців щодо можливостей допомоги тим, хто її потребує. Користувачі могли прокласти власний маршрут шляхом свого слідування на захід та перевірити, якими варіантами допомоги та послуг вони можуть скористатися в дорозі – карта відображала місця та контакти людей, що пропонували різноманітні послуги. У такий спосіб, близько мільйона людей скористалися мапою в перший місяць її запуску – пропонуючи послуги (від зарядки мобільних пристроїв до пропозиції прийняти гарячий душ та отримати стакан кави) та запитуючи їх. Крім того, координаторами ініціативи було запущено Telegram-бот для відповідей на поширені запитання мігрантів [13].

У цілому, використання віртуальних платформ і навіть простих популярних месенджерів забезпечило широке охоплення цільової аудиторії, що посилює успішність просування громадських ініціатив, які будувалися на ідеї широкого громадського залучення.

Розквіт малих індивідуальних ініціатив у соцмережах та месенджерах під час війни сформував нову когорту лідерів суспільного впливу – інфлюенсерів громадської думки, із представників різних професій: військових, психологів, лікарів, урядовців, блогерів, акторів, керівників громадських організацій, учителів та науковців, письменників та священиків. Наприклад, стендап-комік С. Притула [14] запустив кілька краудсорсингових кампаній для збирання допомоги ЗСУ в соціальних мережах і Telegram. Telegram-блогер І. Лаченков [15] розвинув власні акаунти та Телеграм-каналі новин і військових зборів до 1 мільйона підписників з цією ж метою.

Відносини та зв'язки цих акторів громадянського суспільства формують сталу мережу, що має тенденцію до зростання, стаючи все більш незалежним, децентралізованим та відкритим сектором взаємодії громадян із владою через такі локальні віртуалізовані лідерські центри. Будучи чутливими до запитів та настроїв суспільства, ці центри та мережі є гранично гнучкими, технологічно оснащеними й обізнаними, а також схильними до ризиків та експериментів, що робить їх потужними та незамінними гравцями в реалізації спільних задач, посилюючи потенціал управління спільним розвитком із використанням технологій та новаторських рішень. Така чутливість, що визначена бажанням завоювати довіру громадськості та підвищити видимість індивідуальних та спільних ініціатив, стала важливим і сталим фактором успішності цих громадських проєктів.

Таким чином, в Україні було запущено кілька краудфандингових ініціатив походженням із громадського сектору, які допомогли сформувати сталу суспільну навичку швидкого та активного реагування громадян на спільні виклики.

Підсумовуючи, слід зазначити, що колективний запуск громадських технологій та ініціатив під тиском війни зробив значний внесок у процес

формування нових та підвищення наявних навичок громадянина для державності України, визначивши перехід України на етап «E-DEM+Active citizenship+Inclusiveness+civic tech» в процесі становлення демократії.

Висновки. Активізація громадянського суспільства України відбувалася в декілька етапів, що характеризувалися появою драйверів державного розвитку та певних «пускових механізмів». За останні 10 років, такими драйверами, зокрема, була перемога Євромайдану та євроінтеграційний вибір України, реформи, що потребували громадської участі та відкриті можливості електронної демократії. З іншого боку, суттєвий вплив на громадянське суспільство мала дезінформаційно-пропагандистська робота Кремля в Україні, що спрямовувала зусилля на розхитування української державності. Подолання її наслідків також визначило важливу роль громадянського суспільства в протистоянні російській агресії.

Такі умови суттєво прискорили еволюційні процеси становлення громадянського суспільства, яке потребувало граничної діяльнісної активізації на засадах сталості, що є необхідною умовою довгострокового протистояння зовнішній агресії та повоєнної відбудови України. Відтак, за останні 10 років Україна подолала значний шлях щодо побудови демократії участі, що базується на знаннях і горизонтальній кооперації заради спільних цілей. Обрання шляху ґрунтовних реформ та перегляду суспільних ролей (завдяки чому інститут громадянського суспільства став одним з ключових в моделі публічного управління навіть під час активної фази війни) призвело до прискореного проходження Україною етапів формування е-демократії: від реформи децентралізації з наданням громадянському суспільству повноважень та ресурсів для участі в процесах прийняття рішень – до функціональної е-демократії з високим рівнем мотивованої громадської залученості та активним використанням технологій в процесах управління спільними справами.

Роль технологій в процесах демократичних трансформацій України, посилення її обороноздатності і стійкості, зокрема, на рівні громадянського суспільства, проявляється в укріпленні спроможності громадянського суспільства реагувати на суспільні запити швидше, ніж це робить влада традиційними способами. Технології від громади, такі як, зокрема, цифрові платформи, проекти взаємодопомоги та координації місцевих ініціатив, забезпечують подолання розривів у можливостях влади надавати затребувані послуги населенню та реагувати на його різноманітні потреби, забезпечуючи при цьому широкі можливості залучення громадян до управлінських процесів.

Література

1. Яблонський В. М., Балакірєва О. М., Бондар Т. В. та ін. Про стан розвитку громадянського суспільства в Україні : аналіт. доповідь ; за заг. ред. О. А. Корнієвського. *НІСД*, 2017. 56 с. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/rubrik_spryiannia/analit_zvit_2017.pdf (дата звернення: 07.01.2023).
2. Устимович Ю. «Слуга народу», «Батьківщина» та ОПЗЖ: за кого українці віддали найбільше голосів на місцевих виборах. *Page*. 2020. URL: <https://thepage.ua/news/mestnye-vybory-2020-cik-rezultaty-partij-ro-vsej-ukraine> (дата звернення: 09.01.2023).
3. Москаленко С. Місцеві вибори: підрахунок голосів та порушення. *Сьогодні*. 27.10.2020. URL: <https://ukraine.segodnya.ua/ua/ukraine/mestnye-vybory-vse-podrobnosti-golosovaniya-i-pervye-rezultaty-1484709.html> (дата звернення: 10.01.2023).
4. Динаміка готовності переїхати жити до США або ЄС у разі отримання громадянства цих країн: результати телефонного опитування,

- проведеного 7-13 вересня 2022 року. *Київський міжнародний інститут соціології*. 24.5.2022. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1136&page=1> (дата звернення: 10.01.2023).
5. Грушецький А. Коментарі до результатів опитування Київського міжнародного інституту соціології 2022 «Динаміка готовності переїхати жити до США або ЄС у разі отримання громадянства цих країн». *КІІС*. 2022. URL: https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1136&page=1#_ftn1 (дата звернення: 10.01.2023).
  6. Peggy J. Civic Technology: A Chutes and Ladders Analysis of Transformative Potential. *Journal of Smart Cities and Society*. 2022. № 1(1). P. 3-15. doi: 10.3233/SCS-210117 (дата звернення: 12.01.2023).
  7. Putnam R. What Makes Democracies Work? *National Civic Review*. № 82(2). P. 101-107.
  8. Diamond L. What Civil Society Can do to Develop Democracy. *Presentation to NGO Leaders. Convention Center, Baghdad*. 2021. № 18. URL: <https://diamond-democracy.stanford.edu/speaking/speeches/what-civil-society-can-do-develop-democracy> (дата звернення: 12.01.2023).
  9. Wood C. What is Civic Tech? *Government Technology*. 2016. URL: <https://www.govtech.com/civic/what-is-civic-tech.html> (дата звернення: 14.01.2023).
  10. Matveieva O., Navumau V., Gustafsson M. Adoption of Public e-Services Versus Civic Tech Services: On the Issue of Trust and Citizen Participation in Ukraine and Belarus. *EGOV 2022: Electronic Government*. 2022. P. 15-3. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-15086-9_2 (дата звернення: 15.01.2023).
  11. Palyanytsia. 2022. URL: <https://palyanytsya.info> (дата звернення: 20.01.2023).

12. Self-Help Map. 2022. URL: https://www.google.com/maps/d/viewer?mid=1VbG1PTkdbWdm_29Gj-wP-JmnnHgntHas&hl=en_US&ll=48.53717000000002%2C31.16558&z=6 (дата звернення: 20.01.2023).
13. Turbotnyk_bot : Telegram bot. 2022. URL: https://t.me/turbotnyk_bot (дата звернення: 20.01.2023).
14. Притула С. Prytula Foundation. Voluntary Fund. 2022. URL: <https://prytulafoundation.org> (дата звернення: 20.01.2023).
15. Лачен І. [Telegram]. Лачен пише. 2022. URL: <https://t.me/lachentyt> (дата звернення: 20.01.2023).

References

1. Yablonskyi, V.M., Balakireva, O.M., Bondar, T.V. at all. Pro stan rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini [On the state of development of the civil society in Ukraine]. *NISD*, 2017. 56 p. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/rubrik_spryiannia/analit_zvit_2017.pdf (accessed: 07.01.2023) [In Ukrainian].
2. Ustimovych, Yu. «Sluha narodu», «Batkivshchyna» ta OPZZh: za koho ukrainsi viddaly naibilshe holosiv na mistsevykh vyborakh. ["Servant of the People", "Batkivshchyna" and OPZZH: for whom Ukrainians voted the most during elections to local councils]. *Page*. 2020. URL: <https://thepage.ua/news/mestnye-vybory-2020-cik-rezultaty-partij-po-vsej-ukraine> (accessed: 01/09/2023) [In Ukrainian].
3. Moskalenko, S. Mistsevi vybory: pidrakhunok holosiv ta porushennia [Local elections: vote counting and violations]. *Today*. 27.10.2020. URL: <https://ukraine.segodnya.ua/ua/ukraine/mestnye-vybory-vse-podrobnosti-golosovaniya-i-pervye-rezultaty-1484709.html> (accessed: 10.01.2023) [In Ukrainian].

4. [Dynamika hotovnosti pereikhaty zhyty do USA abo EU u razi otrymannia hromadianstva tsykh krain: rezultaty telefonnoho opytuvannia, provedenoho 7-13 veresnia 2022 roku]. Dynamics of willingness to move to live in the USA or the EU in case of getting citizenship of these countries: results of a telephone survey conducted on September 7-13, 2022. *Kyiv International Institute of Sociology*. 5/24/2022. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1136&page=1> (accessed: 10.01.2023) [In Ukrainian].
5. Grushetskyi, A. Komentari do rezultativ opytuvannia Kyivskoho mizhnarodnoho instytutu sotsiologii 2022 «Dynamika hotovnosti pereikhaty zhyty do USA abo EU u razi otrymannia hromadianstva tsykh krain». [Comments on the results of the survey of the Kyiv International Institute of Sociology 2022 "Dynamics of readiness to move to live in the USA or the EU in case of getting citizenship of these countries"]. *KIIS*. 2022. URL: https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1136&page=1#_ftn1 (accessed: 10.01.2023) [In Ukrainian].
6. Peggy, J. Civic Technology: A Chutes and Ladders Analysis of Transformative Potential. *Journal of Smart Cities and Society*. 2022. No. 1(1). P. 3-15. doi: 10.3233/SCS-210117 (accessed: 12/01/2023).
7. Putnam, R. What Makes Democracies Work? *National Civic Review*. No. 82(2). Pp. 101-107.
8. Diamond, L. What Civil Society Can Do to Develop Democracy. Presentation to NGO Leaders. Convention Center, Baghdad. 2021. No. 18. URL: <https://diamond-democracy.stanford.edu/speaking/speeches/what-civil-society-can-do-deveop-democracy> (accessed: 12.01.2023).
9. Wood, C. What is Civic Tech? *Government Technology*. 2016. URL: <https://www.govtech.com/civic/what-is-civic-tech.html> (accessed: 14.01.2023).

10. Matveieva, O., Navumau, V., Gustafsson, M. Adoption of Public e-Services Versus Civic Tech Services: On the Issue of Trust and Citizen Participation in Ukraine and Belarus. EGOV 2022: Electronic Government. 2022. P. 15-3. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-15086-9_2 (accessed: 15.01.2023).
11. Palyanytsia. 2022. URL: <https://palyanytsya.info> (accessed: 01/20/2023).
12. Self-Help Map. 2022. URL: https://www.google.com/maps/d/viewer?mid=1VbG1PTkdbWdm_29Gj-wP-JmnnHgnthas&hl=en_US&ll=48.537170000000002%2C31.16558&z=6 (accessed: 01/20/2023).
13. Turboznyk_bot : Telegram bot. 2022. URL: https://t.me/turbotnyk_bot (accessed: 01/20/2023).
14. Prytula, S. Prytula Foundation. Voluntary Fund. 2022. URL: <https://prytulafoundation.org> (accessed: 01/20/2023).
15. Lachen, I. [Telegram]. Lachen writes. 2022. URL: <https://t.me/lachentyt> (accessed: 01/20/2023).